

Píše Michal Topor

(E*forum, 03. 06. 2020)

Zdá se, že letitý ediční podnik novodobých **Spisů T. G. Masaryka** (započatý v roce 1993 svazkem šestnáctým, totiž *Juveniliemi. Studiemi a statěmi z let 1876–1881*, ed. Stanislav Polák) se opravdu blíží k završení. Krom avizovaného 23. svazku, který zaplní mezeru let 1895–1897 a jenž i z literárněhistorické perspektivy slibuje mnohé (paralelně k zatím dvěma vydaným svazkům korespondence mezi Masarykem a Macharem, z let 1895 a 1896), nechybí poté, co jsou nyní v podobě svazku nadepsaného **Demokracie v politice** souhrnně k dispozici i Masarykovy texty z let 1907–1910, patrně už nic dalšího.

Postupy uplatněné v novém svazku vypsál v *Ediční poznámce* Vojtěch Kessler (na přípravě edice se spolu s ním podílela Marie L. Neudorfllová). V několika ohledech, jež přitom podstatně spoluurčují ráz souboru, však zůstal na vysvětlující slovo skoupý, předpokládá patrně, že postačí poukaz k „zásadám přijatým pro celou edici Spisů“. Jde jednak o to, co vše je tu jako součást „spisů“ T. G. Masaryka prezentováno, jednak o to, jak je naloženo s texty, jež byly původně či paralelně publikovány i/jinak než česky.

Texty, jež prostě Masaryk autorsky podepsal nebo je možné Masarykovo ručení za znění textu doložit jinak, jsou v rámci souboru vydatně obklopeny takovými, v nichž Masaryk vystupuje jako postava-řečník a jeho (údajná) promluva je, často s nějakým uvedením či jiným rámcujícím doprovodem, jen citována, parafrázována. Tento širší záběr je ostatně charakteristický pro celý projekt *Spisů TGM*. Tak se i součástí nového svazku stávají rovněž Masarykovy vstupy v rámci rozličných schůzí, např. i *Zasláno* (otištěné v *Čase* 17. 1. 1907): „Prof. Masaryk prosí všechny, jimž zapůjčil knihy, aby mu je vrátili, zejména knihy ruské“ (s. 29). Nebo třeba je zařazen záznam pŕetek na půdě vídeňské říšské rady, v nichž Masaryka v replikách střídají jiní poslanci (kupř. text *Poslanecká sněmovna /s. 253–263/ z Vídeňského deníku z prosince 1907*). Vznikla tak sice cenná houština, nastolená otevřenost však současně vybízí k otázce, má-li vůbec nějaké hranice, a zvyrazňuje význam volby pramenných východisek. V *Ediční poznámce* se praví, že „[z]ákladním zdrojem pramenů byl především českojazyčný tisk“, s dovětkem: „S ohledem na Masarykův poslanecký mandát jsou do edice zařazena německojazyčná periodika [sic!], ať už vydávaná přímo ve Vídni, v Čechách či jinde v monarchii“ (s. 800). Většina referátů zahrnujících Masarovy řeči je nicméně vzata z *Času*, tedy z listu, který byl Masarykovi dlouhodobě nakloněn.

Problematičnost řešení situací, kdy text existoval variantně v německé i české podobě, lze ilustrovat hned na úvodním textu celého souboru. Počátkem roku 1907 Masaryk

publikoval v göttingenském časopise *Religion und Geisteskultur* a v *Naší době* stať o „nejnovější ruské náboženské filozofii“. Přestože tedy je k dispozici české (byť oproti německému „částečně pozměněné“) znění textu, editoři se rozhodli německou verzi nanovo nechat přeložit (překlady obecně obstarala Jana Malínská). Protože k dispozici je o několik stran dál i česká paralelní verze, je celkem snadné dobrat se zážitku porovnání a bohužel pak i pochybností o smysluplnosti takového překladatelského výkonu. Tak úvodní věty zní původně česky: „Akutní krize, kterou Rusko právě prodělává, nemá jen povahu politickou a sociální, nýbrž také církevně-náboženskou; přímo se církevně-náboženský moment projevuje slaběji, ale existuje a má veliký význam [...]“ (s. 45), v překladu pak: „Akutní krize, jíž Rusko v současné době prochází, není pouze politické a sociální, nýbrž též církevně-náboženské povahy. Přímou přistupuje církevně-náboženské hledisko slabší ve zjevení, ale je k dispozici a má veliký význam“ (s. 11). Zčásti se překlad vlastně víceméně rovná slovosledné a vazebné modernizaci, tedy re-stylizaci, přestavbě staršího českého znění, jindy však jako by překladatelka a ovšem také redaktorka překladu byly před původním Masarykovým textem jaksi na útěku, a výsledek je potom bohužel – tak jako v uvedených úryvcích – nejednou krkolomný a snad i matoucí. Pro další představu: namísto původního „Proti posvěcenému a svatému spojení pohlaví vidí Ternavcev v nenáboženském spojení pohlaví démonické zjevení těla“ (s. 50) stojí překlad „Naproti tomu posvěcené a svaté spojení pohlaví Ternavcev vidí v nenáboženské společnosti pohlaví, v démonickém zjevení těl“ (s. 16).

Rovněž text *K české otázce. Český národní cit* (takto druhá položka souboru) vyšel nejprve německy ve *Frankfurter Zeitung*, a teprve poté v *Čase*, i v tomto případě editoři volili cestu „vlastního překladu“, původní český text však tentokrát nechali dočista stranou. Strategie překládání je vůbec nejasná. Např. text nazvaný *Rakousko-uherské vyrovnání a česká otázka* (s. 266–273) je z nějakého důvodu přeložen nanovo, ačkoli existovala i paralelní česká verze, otištěná téhož dne v *Čase* (tato původní česká verze do souboru zařazena není); podobně se postupovalo v případě textu *K mlčení o Wahrmondovi* (s. 433–435), který vyšel v *Neue Freie Presse* a o dva dny později v *Čase*: jako základní je uvedeno vydání německé, ačkoli douška „ve vlastním překladu“ v edičním přípisu patrně omylem chybí. Stejně tak překlad zbytečně překrývá existující původní české znění kupř. u textů *Vnitropolitická situace v Rakousku* (s. 441–443) či *Přípis poslance prof. Masaryka* (s. 547). Jinde je vše jinak – kupř. článek *Politika smrti a politika života* není zpřístupněn překladem německé verze z *Neues Wiener Tagblatt*, nýbrž v české verzi, která byla publikována o pět dní později v *Čase* (neplatí tedy pravidlo chronologické přednosti).

Vzdor naznačeným diskrepancím představuje nový svazek *Spisů T. G. Masaryka* mnohostranně inspirativní sestavu. V povětšinou politickém kontextu lze přitom rozeznat i několik výrazných momentů a souvislostí literárních, odvíjených především ve dvou liniích: jednak v reflexích ruské literatury, jednak (zejména v letech 1907–1908) v polemice o Machara. Je příznačné, že oběma těmito liniemi se coby opakované zauzlení problému politických a životních hodnot proplétá otázka náboženská; „literatura je život“, konstatuje ostatně Masaryk, dovolává se Karla

Havlíčka (s. 157). Co se ruské literatury týče, vynikají mezi jinými komentáři za prvé ostře odmítavý rozbor Arcybaševova *Sanina* jako ztělesnění „evropské a ruské dekadence“, její pornografické sexuality (s. 624; publikováno v *Naší době* v říjnu 1910, s kontrastní odbočkou věnovanou Wedekindově „teodicei“, s. 621–622), za druhé pak osobně zatěžkané ohlížení za L. N. Tolstým (z listopadu 1910). Pokud jde o Machara, jeho knihu *Řím* Masaryk postavil do středu své setrvalé pře s „klerikály“. „Jak my Čechové proti klerikalismu cítíme, jak cítíme proti Římu, vyřkl letos Machar svým *Římem*. Macharův *Řím* je naše české krédo [...]“, konstatoval v říjnu 1907 (s. 215–216), a obrana Macharova slova jej poté přivedla do ostrých výměn s představiteli kulturních směrů „klerikalismu“ vzdálených. Tak v únoru 1908 učinil prudký výpad proti „paleografickému lineálu“, jež prý na Macharovu knihu nasadil v *Lumíru* Josef Šusta: „pane profesore Šusto, fakt, že Macharův *Řím* právě v naší době je tak čten a hledán, kdežto psanice vašich estetizujících souvěrců se povalují ve skladištích a nakladatelských reklamách, ten fakt, pane profesore historie, je také fakt historický“ (s. 308; na závěr textu, který primárně mířil proti F. V. Krejčímu jako jednomu z „náboženských liberálů“, kteří nejsou s to rozumět „české reformaci“ a „protestantismu“ jako možným východiskům „náboženství jiného a dokonce vyššího“, s. 306). O výklad „Macharovy antiky“ šlo i v „listě“ adresovaném F. X. Šaldovi a otištěném v dubnu 1908 v *Novině*. Masaryk tu, nadále iritován zjevem Šustovým, vykročil k pozoruhodnému sebe-profilu: „Ale je pravda, já nemám smyslu pro poezii, ve které ti naši moderní a nejmodernější, ti naši mladí a nejmladší nám předkládají svou pseudoparižskou fantastiku. Člověk přece vidí, jak naivně (ta naivnost je ještě dobrá stránka) z těch svých buřtů dělají bažanty, z patok šampaňské atd. Jak malý je ten veliký svět těch takových básníků, jak je špinavý a prolhaný! / Ano, prolhaný. Fantastika není uměleckou fantazií, tak pokažená fantastika není tou *exaktní imaginací*, kterou požadoval již Goethe. Když s ruskými realisty voláme (ostatně, mluvím jen za sebe) *po pravdě* – tož nežádáme abstraktní pojednání a pojednáníčka vědecká, nýbrž žádáme pravdu uměleckou, žádáme umělecké tvoření, ne fantastická seskupování cizích cárů a cetek [...]“. Směrem k Arnu Novákovi, jež vedl mezi těmi, kterým se nelíbí jeho „prý jednostranný moralismus“, Masaryk ještě konstatoval, že jeho (totiž Novákova) „literární politika“ je mu „nemilým časovým dokumentem, ostatně dokumentem úplně se hodícím do té soudobé politické a mravní kaše, kterou pan Arne Novák až komicky břeďe...“ (s. 380, 381).

To je Masaryk, který se neváhá do polemiky položit, svou osobu vydat pranici a veřejnému sluchu. Podobně jako když při jubilejní „přátelské besedě“ v sále vinohradského Národního domu a poté i na stránkách *Času* (v březnu 1910) zvesela bilancuje cestu svého vzdělání – včetně vyprávění o tom, jak se kdysi na vídeňské „orientální akademii“ (chtěje se stát diplomatem) učil „staré arabštině“: „vyučoval jí rozený Arab, brkovým pérem jsme psali arabsky. Poznávám, že ani jednoho písmene od té doby už neznám [...]“ (s. 671). I pro taková místa stojí zato vzít nový svazek *Spisů* do ruky.

Vojtěch Kessler / Marie L. Neudorfllová. Praha: Ústav T. G. Masaryka a Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2020, 856 s.

www.ipsl.cz